

mal, İstanbul 1984; Muzaffer Buyrukçu, *Arkadaş Anılarında Orhan Kemal*, İstanbul 1984; Kemal Sülker, *Nazım Hikmet Orhan Kemal Dostluğu*, İstanbul 1988; Fikret Otyam, *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, İstanbul 1999; Mehmet Narlı, *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara 2002.

MEHMET NARLI

ORIENTE MODERNO

İtalya'da yayımlanan,
Ortadoğu'daki müslüman ülkelerin
siyaset, tarih, kültür, edebiyat
ve toplum bilimini incelemeye yönelik
süreli yayım.

Roma'da kurulmuş olan Istituto per l'Oriente (Şark Araştırmaları Enstitüsü, IPO) adlı merkezin aylık yayın organı olup 1921'den beri neşredilmektedir. İtalya'da daha önce yayımlanmaya başlanan şarkiyat konulu dergiler çok sınırlı alanlarda uzmanlara hitap ediyordu. Yeni bir anlayışla hareket eden Roma Üniversitesi'nin Şarkiyat Bölümü öğretim üyeleri, hükümete özel bir kuruluş ve dergi oluşturma hususundaki çabalarını kabul ettirdiler. Bu çalışma İtalya'nın siyaset alanında gösterdiği çabaya paralel geliştirdi; Doğu'ya doğru yayılma çalışmaları ve eski Roma İmparatorluğu'nu canlandırma, Akdeniz'e tekrar sahip olma ve "mare nostrum" (bizim deniz) gibi kavramlar Libya'nın ele geçirilmesiyle başlatılıp devam ettirilirken kültür alanında da uygulama için Eskiçağ tarihi araştırmalarına hız verildi. Doğu'nun sadece bilimsel bakımdan değil aynı zamanda toplum, din, kültür, tarih, etnografya, felsefe yapısı açılarından ele alınması, hatta günlük akımların da dikkatle izlenmesi ve tahlil edilmesi faydalı olacaktı. Bu kavramlar, 15 Haziran 1921 tarihinde yayımlanan derginin birinci sayısının kapak sayfasında belirtildi. Doğu hakkında fazla bilgi sahibi olmayan İtalya'daki aydınlarla gerçek haberlerin ve bilgilerin ilmî ilkeler çerçevesinde ve daha sade bir üslupla aktarılması esas alındı. Dergi için en önemli girişimleri yapan kişi Carlo Alfonso Nallino olup bu girişimleri Dışişleri Bakanlığı'nın yayın genel müdürü ve Ortadoğu sorunları uzmanı Amadeo Giannini tarafından desteklendi. Carlo Alfonso Nallino uzun yıllar enstitü ve dergide ağırlığını duyurdu. Müslüman âlemi tarafından geliştirilen konuları aktarırken bu dinin yayıldığı Afrika, Orta Asya, İran, Hindistan müslümanları, Malezya ve civarı, Çin'deki müslümanlar da incelenecek, hristiyanların çoğunlukta olduğu devletler (Lübnan, Ermenistan, Gürcistan, Habeşistan) için

deki müslümanlar da ihmal edilmeyecekti. Derginin yayın ilkesi tarihî-siyasî bölüm, kültür bölümü, ekonomi bölümü şeklinde belirlendi. Bu ilke 1980 yılına kadar uygulandı. Türkiye konusu her zaman dikkati çekti, zira Osmanlı Devleti yıkılıp Anadolu'da gelişen hareket sonucu yeni bir Türk Cumhuriyeti'nin kurulması, diğer İslâm âleminde görülmesi mümkün olmayan devrim hareketleri dergi sayfalarında her zaman yer aldı. C. A. Nallino yazı faaliyetleri yanında enstitüye ve dergiye faydalı olacak kişilere de yer verdi.

Düzenli biçimde aylık olarak altmış dört sayfa halinde yayımlanan dergi özel kâğıdı, kapağı, amblemi ve basım tekniğiyle dikkat çekti. Türk İstiklâl Harbi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yeni mücadele konuları derginin siyaset sütunlarına yansıtıldı. Fakat bu bilgiler bir araştırmaya dayalı olarak değil çeşitli gazete, dergi, siyasi bülten, haber ajanslarından derlenmişti. Türk gazetelerine de bazan yer verildi. 1921'de Londra'da yapılan görüşmeler sonucu artık bir siyasi varlık olarak tanınan Türkiye Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle imzalanan bir dizi anlaşma dergide yer aldı ve İtalya Devleti'nin nelele dikkat ettiği görüldü. Ege ve Antalya civarında sürdürülen araştırmalar başta sanat tarihi, arkeoloji ve ekonomi bakımından devam ettirildi. XX. yüzyıl başında Biagio Pace, Roberto Puribeni, Giulio Jacobini'nin Anadolu'da yaptıkları çalışmalar diğer meslektaşları tarafından Osmanlı Devleti topraklarında geliştirildi, elde edilen veriler kültür ortamı kadar siyasi bir hedef de belirlemiş oldu (Petricioli, s. 9-31). *Oriente Moderno* sayfalarında ilk yıllar yeni kurulan Ankara hükümetinin icraatlarının en önemlisi sayılan ve 1924'te kabul edilen Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu da incelenip yayımlandı (IV [1924], s. 667-675); M. Guidi tarafından kaleme alınan çalışmayı o sıralarda göreve başlayan Ettore Rossi kontrol etti, bu da daha sonra kendisi için bir usul teşkil etti. Bu temel kanunun ardından zikredilenler: Türk-Yunan ahalî mübadelesi konvansiyonu (II [1922-1923], s. 662-668), Lozan Antlaşması tutanakları (III [1923], s. 461-550), vatandaşlık yasası (VIII [1928], s. 512-514) ve ortaya çıkardığı sorunların çözümü için yapılan anlaşma (X [1930], s. 421-427), Montrö şehrinde imzalanan 20 Temmuz 1936 tarihli Boğazlar Sözleşmesi (XVII [1937], s. 118-127), 1937'de yapılan anayasa değişikliği (XVII [1937], s. 167-168), Hatay meselesi için Fransa'nın muhtelif anlaşmaları ile beraber esas kuruluş sayılan 1938 tarihli dü-

zenleme (XVIII [1938], s. 58-67), Milletler Cemiyeti ile yapılan anlaşma (aynı cilt, s. 67-70), Hatay'ın anavatana bağlanması (XIX [1939], s. 438-443), Boğazlar meselesiyle ilgili Türkiye-Rusya arasındaki nota teâtileri (XXVI [1946], s. 74-84, Türkiye'nin cevabı, aynı cilt, s. 84-93), 9 Temmuz 1961 tarihli anayasa (XLIII [1963], s. 1-28), Cumhuriyet Halk Partisi ile Millî Selâmet Partisi arasında yapılan koalisyon protokolü (LIV [1974], s. 44-61). Kemalî hareketin daha başka devletlerle gerçekleştirdiği anlaşmalar resmî yayınlar veya çeşitli haber kaynaklarından aktarıldı.

Carlo Alfonso Nallino'nun *Oriente Moderno*'da çıkan en önemli araştırması "Osmanlı halifeliğinin sonu" başlığını taşır (IV [1924], s. 137-153). Fakat bu onun konuyla ilgili ilk çalışması olmayıp I. Dünya Savaşı'nın ardından muhtelif araştırmacıların geliştirdiği, halifelik kurumunun Osmanlı ailesi tarafından haksız olarak gasbedildiği yönündeki ön yargıya Nallino da katıldı. Bu çerçevede İtalya Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan, benzer argüman içeren ve Libya'daki İtalyan sömürgecini merulaştırmak isteyen *Appunti sulla natura del 'califfato' in genere e sul presunto 'califfato ottomano'* (Rome 1917) adlı kitapçığı anılabilir (İng. trc. *Notes on the Nature of the Caliphate in General and the Alleged Ottoman Caliphate*, Rome 1919; T trc. Murteza Bedir, *Hilâfet Risâleleri*, nşr. İsmail Kara, İstanbul 2004, IV, 265-293).

Derginin en hızlı gelişimi Nallino'nun ölümünden sonra Ettore Rossi'nin değişik statü ve sorumluluk altında görev üstlenmesiyle oldu. Çok ihatalı bir araştırmacı ve aynı zamanda seçkin bir kitap sever olan bu tanınmış Türkolog siyaset, iktisat, din ve sosyal alanlardaki haberlerle beraber kendi edindiği veya enstitüye yollanan kitapların tanıtımını yaptı, bunların sağladığı yeniliklerle ilgili yazılar kaleme aldı. Araştırmaları *Rivista degli Studi Orientali*'de de basıldı. Hâlâ değerini koruyan makaleleri arasında en önemlileri yayın sırasına göre şunlardır: "Il nuovo alfabeto latino introdotto in Turchia" (IX [1929], s. 33-48), "Le scambio obbligatorio delle popolazioni tra la Grecia e la Turchia" (X [1930], s. 397-418), "Il secondo centenario della morte di Luigi Ferdinando Marsigli" (XI [1931], s. 415-424), "Atatürk, 1880-1938" (XVIII [1938], s. 635-646), "Dall'Impero Ottomano alla Repubblica di Turchia" (XXIII [1943], s. 359-388), "Pietro della Valle orientalista romano, 1586-1652" (XXXIII [1953], s. 49-64), "La Sultana Nur Banû (Cecilia Venier - Baffo) moglie di

Selim II (1566-1574) e madre di Murād III (1574-1595)” (XXXIII [1953], s. 433-441). Bunların dışında, Türk edebiyatından Ziya Gökalp (IV [1924], s. 574-595), Abdülhak Hâmid Tarhan (VII [1937], s. 268-274), Yûnus Emre (XX [1940], s. 75-86), Mahmut Makal (*Bizim Köy* adlı kitabı hakkında, XXX [1950], s. 96-99), M. Fuad Köprülü (XXXI [1951], s. 98-103), ayrıca yeni Türk alfabesinin kabulü ve etkinliği (XV [1935], s. 45-57; XXII [1942], s. 466-477), dil devriminin onuncu yılı (XXXIII [1953], s. 378-384), Türkiye’de yayımlanan İtalyan edebiyatı ve kültürüne dair çalışmalar (XIV [1934], s. 557-567; XXXIV [1954], s. 185-190), Atatürk’ün *Nutuk* adlı eserinin neşri (VIII [1927], s. 529-558).

Dışişleri Bakanlığı’nın ileri gelenlerinden, aynı zamanda bir araştırmacı olan Amadeo Giannini, Ortadoğu’da ve daha uzak yerlerdeki ülkelerin gelişim sorunları, hukukî durumlarıyla ilgili araştırmalarını “Şark meselesi” (Questione Orientale) ana başlığı altında derginin ilk sayısından itibaren yayımladı ve 1933’te *L’ultima fase della questione orientale: 1913-1939* adlı kitabında topladı (Roma 1939). Türk tarihini yakından ilgilendiren bazı yazıları da şunlardır: “La Questione Turca” (I [1921-1922], s. 129-151, 385-402), “Mudanya Mütarekesi” (II [1922-1923], s. 257-281), “Adakale Sorunu” (aynı cilt, s. 697-699), “La Costituzione Turca” (V [1925], s. 65-80), “Il Regime Degli Stretti” (XII [1932], s. 177-193). Francesco Gabrieli, Enrico Cerulli, Umberto Rizzitano, Paolo Minganti, Maria Nallino, Giorgio Levi Della Vida, Gianroberto Scarzia, Bianca Maria Scarzia-Amoretti, Giorgio Vercellin, Pier Giovanni Donini kendi uzmanlık alanları olan Arap, Afrika, İran edebiyat, kültür, siyaset, sanat konuları üzerinde araştırmalar kaleme aldı.

Derginin Türk ve yeni Türkiye devri üzerine kapsamlı çalışmalar Giacomo E. Carretto’nun katılması sayesinde hız kazandı. Ettore Rossi’nin ölümünden sonra Türkiye ancak bazı gazete ve ajans haberleri aracılığı ile tanınıyordu. G. E. Carretto süreli yayınlardan faydalanıp haberleri tahkik etti ve yıl sonu değerlendirmeleri kaleme aldı. En önemli çalışması kısa, fakat etkili bir dönem yaratan *Meş’ale* dergisi üzerine olup (“Un’avanguardia letteraria turca dell 1928-Mes’ale”, *OM*, LV [1975], s. 483-502; “Ancora su Mes’ale”, *OM*, LVI [1976], s. 289-354) bu araştırmaları sonradan kitap halinde Venedik Üniversitesi Yayınları arasında çıktı. Ayrıca Hasan Hüseyin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yahya Kemal Be-

yatlı üzerinde durdu, bunların yanında seçimler ve hükümet hareketlerini tahlil etti.

Siyasî etkilerden uzak kalamayan *Oriente Moderno*, dergiye yardım eden bakanlıkların ısrarıyla dünya siyaseti üzerine ve özellikle İslâm âlemiyle ilgili yayın yapmaya yöneltildi, fakat pek azı dergiye alındı ve bir dizi ek kitap küçük boyutlarda basıldı. Doğu Avrupa siyaseti için de dergi ve kitap yayını yapıldıysa da devam ettiremedi. *Europa Orientale* adlı bir dergi çıkarılıp daha başka yayınlar gerçekleştirildi, fakat bu da süreklilik kazanmadı. Buna rağmen Habeşistan tarihi ve kültürü uzmanı Enrico Cerulli ve Carlo Conti Rossini tarafından kurulan *Rassegna di Studi Etiopici* (Habeşistan araştırmaları) dergisi devam ettirilmektedir (Carretto, IX [1983], s. 213 vd.). *Oriente Moderno*’da uzun araştırmalara da yer verildi, fakat çok büyük hacimde olanlar ek halinde neşredildi: Lucia Rostagno, *Mi faccio turco. Esperienza ed immagini dell’Islam nell’Italia moderna* (1983, 105 sayfa). Edebiyatla ilgili şark ve Türk hikâyeleri dergi için uzun olduğundan ayrı kitap olarak basıldı.

Istituto per l’Oriente 1982’de ismine bir de C. A. Nallino’yu kattı. Bir Arap edebiyatı uzmanı olan kızı Maria Nallino’nun mirasçısı olmadığı için ölümünden sonra kütüphanesini Istituto per l’Oriente’ya intikal ettiren gelir getirmesi için bir apartman dairesi de verdi. İlmî çalışmalara hükümetler tarafından sağlanan destekler azaltıldığı, hatta hiç yapılmadığından *Oriente Moderno* sayıları birleştirildi, bazı yıllar 1-12 diye tek sayı halinde basıldı. Bu tek sayılara özel isimler, araştırmalar, kayıtlar verildiği için uzmanların dışındakilerin de dikkatleri çekildi, maddî destekçiler belirli oranlarda çalışmalara destek verdi. Bazı özel sayıları: Balkanlar’daki müslüman azınlıklar üzerine *Problematiche islamiche in area balcanica: Albania, Bulgaria, Romania* (XV/76 [1996]); Michele Bernardini tarafından düzenlenen iki ciltlik Timur medeniyeti üzerine *La civiltà timuride come fenomeno internazionale* (XV [76]/2 [1996]); M. Galletti, *Le relazioni tra Italia e Kurdistan* (XX/81, n. s/3 [2001]). Kısa bir süre önce ölen araştırmacıların *Oriente Moderno*’da yayımlanan beş adet makalesi bir araya getirildi: *The Ottomans and the Sea* (XX/81, n. s. 1 [2001], düzenleyen: Kate Fleet); *The Ottomans and Trade* (XXV [LXXXVI], n. s./1 [2006], düzenleyenler: F. Boyar – K. Fleet); *The Ottoman Capitulations: Text and*

Context (XXII/83, n.s./3 [2003], düzenleyenler: H. van den Boogert – K. Fleet); *Studies on Arabic Epics* (XXII/83, n.s./2 [2003], düzenleyen: G. Canova); *Islam and Democracies* (LXXXVII/2 [2007], düzenleyen: M. Campanini); *Studies on Central Asia* (aynı cilt, nr. 1, düzenleyenler: B. Pasilov – R. Tototoli); *Les relations diplomatiques entre le monde musulman et l’occident latin (XIIe-XVIe siècle)* (c. LXXXVIII/2 [2008], düzenleyenler: D. Aigle ve P. Buresi); *Schiavi europei e musulmani d’Oltrealpe (sec. XVI-XIX)* (XCI/2 [2011], V-XX giriş, düzenleyen: [a cura di] Salvatore Bono); *Between Everyday Life and Political Revolution: The Social Web in the Middle East* (düzenleyen: Armando Salvatore, 2011).

Derginin önemli görevleri arasında bulunan İslâm âlemine dair yayınlar hakkında Roberto Tottoli tarafından kaleme alınan “Bollettino di islamistica” için çok sayfa tahsis edilmektedir (XX [81], s. 2-3 [2001], s. 433-460’tan başlayarak 2002, 2004, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010 yıllarında otuz sayfa kadar bir özel bölüm yayımlanmıştır ve devam ettirilmiştir). *Oriente Moderno* dergisinin 1986 yılında basılan sayısı enstitü ile derginin 65. kuruluş yılına tahsis edilmiş, genel bir sunuşun ardından, “Programımız”, Ettore Rossi’nin “Nallino Oriente Moderno’yu Nasıl Yönetiyordu”, F. Gabrieli’nin “Doğu Enstitüsü’nün Eski Zamanları” başlıklı eski makaleleri tekrar yayımlanmış, böylece geleneğin temelleri bir defa daha sonraki nesillere aktarılmıştır. Sorumlu başkan ve yardımcıları bölümünden (s. 1-9) sonra 1921 ile 1985 yılları arasında yayımlanan makalelerin yazarları, konuları sıralanmış, belgeler için de ayrı iki dizin hazırlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

F. Gabrieli, “Presentazione”, *Gli studi sul Vicino Oriente in Italia dal 1921 al 1970*, Roma 1971, I, s. V-VII; M. Petricioli, “Le missioni archeologiche italiane nei paesi del Mediterraneo: uno strumento alternativo di politica internazionale”, *L’archeologia italiana nel Mediterraneo fino alla Seconda Guerra Mondiale*, Catania 1986, s. 9-31; F. D’Andria, “L’archeologia italiana in Anatolia”, a.e., s. 93-106, ayrıca bk. Dizin, s. 269-276; G. E. Carretto, “Sapere e Potere: L’Istituto per l’Oriente (1921-1943)”, *Annali della Facoltà di Scienze Politiche dell’Università di Cagliari*, IX, Milano 1983, s. 211-230; Mevlut Çelebi, “Oriente Moderno Dergisinde Türkiye (1921-1922)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XI/31, Ankara 1995, s. 259-279; Oğuz Karakartal, “Başlangıçından Günümüze Genel Bir Bakışla İtalya’da Türkoloji Çalışmaları”, *TDAY Belleten*, 1994 (1996), s. 260, 265, 279-283, 297.

